

GREEN DEAL Verduurzaming Scholen

Partijen:

1. de Minister van Economische Zaken, de heer H.G.J. Kamp, hierna te noemen: EZ;
2. de Minister voor Wonen en Rijksdienst, de heer S.A. Blok, hierna te noemen: BZK;
3. de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, mevrouw W.J. Mansveld, hierna te noemen: I&M;
4. de Staatssecretaris voor Onderwijs, de heer S. Dekker, hierna te noemen: OCW;

ieder handelend in zijn hoedanigheid van bestuursorgaan, samen hierna te noemen: Rijksoverheid;

5. de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten, te dezen vertegenwoordigd door de voorzitter van de commissie Milieu, Energie en Mobiliteit van de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten de heer O. Prinsen, hierna te noemen: VNG;
6. de Vereniging PO-Raad (Primair Onderwijs), te dezen vertegenwoordigd door de voorzitter mevrouw R. den Besten, hierna te noemen: PO-Raad;
7. de Vereniging VO-raad (Voortgezet Onderwijs), te dezen vertegenwoordigd door de vicevoorzitter, de heer H.A.J. Asseldonk, hierna te noemen: VO-raad;
8. de Vereniging Klimaatverbond Nederland, te dezen vertegenwoordigd door de voorzitter, de heer S. M. Brandligt, hierna te noemen: Klimaatverbond;
9. de Stichting Kenniscentrum Ruimte voor Onderwijs en Kinderopvang, te dezen vertegenwoordigd door de directeur-bestuurder, de heer J.C.M. Ringens, hierna te noemen: Ruimte-OK.

Hierna samen te noemen: Partijen.

Algemene overwegingen vanuit de Rijksoverheid

1. Om onze welvaart ook voor toekomstige generaties te behouden is het nodig om het concurrentievermogen van onze economie te versterken en tegelijkertijd de belasting van het milieu en de afhankelijkheid van fossiele energie en schaarse grondstoffen te verminderen.
2. Creativiteit, ondernemerschap en innovatie zijn essentieel om deze omslag naar groene groei mogelijk te maken. Bedrijven, burgers en maatschappelijke organisaties nemen volop concrete initiatieven voor vergroening van economie en samenleving. Met de Green Deal Aanpak wil het kabinet deze dynamiek in de samenleving op groene groei optimaal benutten.
3. Green Deals bieden bedrijven, burgers en organisaties een laagdrempelige mogelijkheid om samen met de overheid te werken aan groene groei. Initiatieven uit de samenleving staan daarbij aan de basis. Daar waar deze tegen belemmeringen aanlopen die volgens initiatiefnemers kunnen worden aangepakt op rijksniveau, wil het kabinet zich inzetten deze weg te nemen of op te lossen om zo deze initiatieven te faciliteren en te versnellen. In een Green Deal leggen Partijen hierover concrete afspraken schriftelijk vast.
4. De resultaten van een Green Deal kunnen gebruikt worden bij andere, vergelijkbare projecten, waardoor er navolging kan plaatsvinden en de reikwijdte van een Green Deal kan worden vergroot zonder dat daar specifieke ondersteuning vanuit de Rijksoverheid tegenover staat.

Specifieke overwegingen Green Deal Verduurzaming Scholen

1. Een adequaat onderwijsgebouw is van wezenlijk belang voor goed onderwijs en goede leerprestaties. Voor een extra impuls op het gebied van verduurzaming van onderwijsgebouwen en dan met name energiebesparing, duurzame energie en het binnenmilieu liggen er unieke kansen. De benutting ervan vraagt om een verregaande samenwerking en inzet van een groot aantal partijen.
2. Zoals afgesproken in het "Energieakkoord voor duurzame groei" zijn gemeenten en schoolbesturen de belangrijkste partijen bij de verduurzaming van onderwijsgebouwen. Dit in samenwerking met relevante partners zoals de PO-Raad, VO-raad, de VNG, het Klimaatverbond en Ruimte-OK en de Rijksoverheid. De VNG heeft in het kader van het Energieakkoord de ambitie uitgesproken om samen met andere relevante partners de verduurzaming van onderwijsgebouwen ter hand te nemen. Het sluiten van deze Green Deal is de eerste aanzet hiertoe. De uitdagingen en vraagstukken voor deze Green Deal is samen te vatten in de volgende vraag: "Welke navolgbare aanpak c.q. verduurzamingsconcepten en samenwerkingsverbanden passen bij het kosteneffectief verbeteren en duurzaam renoveren en exploiteren van primair en voortgezet onderwijsgebouwen en sluiten aan bij de behoefte van de leerlingen, leraren en schoolbesturen als gebruikers en eigenaren van de onderwijsgebouwen?" De rol van gemeenten en met name schoolbesturen staat hierin centraal.
3. De wetwijziging "Overheveling buitenonderhoud en aanpassing" die per 1 januari 2015 wordt doorgevoerd geeft schoolbesturen in het primair onderwijs meer de ruimte (zowel wettelijk als financieel) om verbeteringen aan te brengen in of aan het eigen onderwijsgebouw. Schoolbesturen zijn voor buitenonderhoud en aanpassingen aan het gebouw vanaf die datum niet langer afhankelijk van de gemeente. Investeren in het eigen onderwijsgebouw is onder voorwaarden vanaf 2015 toegestaan. Voor nieuwbouw en uitbreidingen geldt dat dit een financiële verantwoordelijkheid is van de gemeente. Die ontvangt daarvoor het budget via het gemeentefonds. Het is denkbaar dat gemeente en het schoolbestuur in gezamenlijkheid besluiten om bij de nieuwbouw uit te gaan boven de geldende eisen uit het Bouwbesluit.
4. Marktpartijen, die graag in onderwijsinstellingen willen investeren, constateren dat het verduurzamen van onderwijshuisvesting op dit moment onvoldoende van de grond komt. Het ontbreekt bij veel gemeenten en veel schoolbesturen aan voldoende kennis en professionaliteit om een gewenste verduurzamingsslag te maken. Adequate financieringsmogelijkheden zijn niet altijd beschikbaar en/of het ontbreekt aan kennis over alternatieve financieringsvormen. Financiële oplossingen die de markt aanbiedt (b.v. Energy Service Companies/ESCO's, crowdfunding, voorfinanciering door een energiebedrijf etc.) zijn onvoldoende bekend of leveren in de praktijk (fiscale) belemmeringen of extra risico's op. Daarnaast is er onvoldoende inzicht in landelijke onderwijshuisvestinggegevens.
5. Partijen achten het van belang om te komen tot een optimale verbinding tussen vraag en aanbod en willen zich daarvoor inzetten. Deze optimale verbinding kan worden bereikt door schoolbesturen en gemeenten aan de hand van het bij de in de sector geldende Kwaliteitskader^{1*} meer inzicht te geven in de mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering en de maatregelen/oplossingen die de markt hiervoor biedt. De uitdaging voor de markt is om met haar aanbod kosteneffectief aan te sluiten bij het kwaliteitskader en de wensen, behoeften en mogelijkheden van de schoolbesturen. Het verbinden van vraag en aanbod wordt vanuit deze Green Deal gefaciliteerd door op basis van reeds uitgevoerde projecten en ervaringen uit de sectoren te kijken wat wel/niet goed ging en wat we hieruit kunnen leren.

¹ *kwaliteitskader huisvesting basis onderwijs (Ruimte-OK; PO-Raad, VNG e.a. werkversie maart 2014)

De lessen van de reeds uitgevoerde projecten zullen worden doorontwikkeld in nieuwe voorbeeldprojecten. Nieuwe voorbeeldprojecten vormen de proeftuinen om ervaring op te doen en samen met betrokken Partijen in overleg te onderzoeken welke acties verder nodig zijn om tot opschaling te komen. Hierbij wordt gedacht aan mogelijkheden in het kader van wet- en regelgeving, financieringsmogelijkheden, programma's van wensen, geïntegreerde oplossingen, nieuwe producten en diensten, etc. Inbrengen van bestaande kennis, uitwisselen van ervaringen, samenwerking en de betrokkenheid van schoolbesturen zijn essentiële bouwstenen om vraaggericht tot financieel haalbare investeringen en geaccepteerde producten en diensten en/of tot aanpassing van wet- en regelgeving te komen.

6. Uit de regelgeving van de Europese Commissie vloeit voort dat lidstaten vanaf 2020 verplicht zijn om te bewerkstelligen dat alle nieuwbouw energieneutraal gebouwd wordt. Dit betekent dat nieuwe gebouwen in de toekomst in 1 jaar bijna evenveel energie opwekken als verbruiken. Voor bestaande onderwijsgebouwen geldt op de grond van de Wet milieubeheer de verplichting voor alle onderwijsinstellingen met een energieverbruik hoger dan 25.000 m³ gas en meer dan 50.000 kWh elektriciteit om alle rendabele energiebesparende maatregelen te nemen met een terugverdientijd van vijf jaar of korter. Gemeenten hebben een belangrijke taak bij toezicht op deze wettelijke verplichting. De verplichting biedt scholen ook kansen om kosteneffectief te investeren in energiebesparende maatregelen en de energierekening betaalbaar te houden. In het kader van deze Green Deal zal worden verkend of scholen hierbij nog financiële belemmeringen ondervinden en op welke wijze deze financiële belemmeringen kunnen worden weggenomen. In het Energieakkoord is opgenomen dat voor gebouwen wordt gestreefd naar ten minste gemiddeld label A in 2030. Een energielabel geeft inzicht in de energetische kwaliteit van het gebouw en daarnaast sluit het zichtbaar tonen van een energielabel aan bij de maatschappelijke voorbeeldfunctie van onderwijsgebouwen. Scholen hebben een belangrijke maatschappelijke voorbeeldfunctie en schoolgebouwen zijn bij uitstek gebouwen die zich lenen om duurzaamheid in de wijk zichtbaar te maken.
7. Duurzaamheid wordt onder meer mogelijk gemaakt door technologische oplossingen, bijvoorbeeld in de vorm van verbeteringen in isolatie en ventilatie, energie-efficiency en eventueel duurzame opwekking op locatie. Maar uiteindelijk is duurzaamheid het resultaat van gedrag. Het beheer en het gebruik van het onderwijsgebouw moeten zich aanpassen aan de nieuwe technologie die met de verduurzaming wordt geïntroduceerd. Daarvoor is het van belang dat niet alleen de schoolbesturen en de gemeente hun rol vervullen bij de verduurzaming van de school, maar ook het personeel, de leerlingen en de ouders. Dat is van belang voor de duurzaamheid van de school als gebouw en als instituut, maar ook omdat de school een voorbeeldfunctie kan vervullen voor de omgeving en leerlingen in hun neiging tot consistentie hun ouders ook buiten de school zullen ondervragen over hun bijdrage aan duurzaamheid. Het is daarom ook belangrijk om leerlingen te betrekken bij het verfrissen en verduurzamen van hun school om hun toekomstig gedrag te beïnvloeden. Er zijn diverse lespakketten ontwikkeld waarmee leerlingen zelfstandig de duurzaamheid van de school in kaart brengen. Daarmee ontdekken zij wat er goed gaat en wat voor verbetering vatbaar is.
8. Ontwikkeling of verbetering van de onderwijshuisvesting gaat verder dan de individuele scholen, hier ligt ook een relatie naar andere maatschappelijke voorzieningen zoals de kinderopvang. Met een meerjarige aanpak op lokaal of zelfs regioniveau krijgen gemeenten en schoolbesturen en andere maatschappelijke organisaties een compleet beeld van de ontwikkelingen in de benodigde huisvesting de komende jaren. Daarmee kan strategisch voorraadbeheer ontwikkeld worden en wordt het beschikbare budget efficiënt ingezet.

Een integraal huisvestingsplan (IHP) is een instrument dat betrokken organisaties gedurende een lange periode zekerheid geeft. In het IHP is per school aangegeven welke maatregelen op welke termijn worden genomen en op welke manier die gefinancierd worden. Hierbij is een IHP niet gebonden aan de gemeentegrenzen en kan ook worden opgesteld over gemeentegrenzen heen.

9. Het opstellen van een breed gedragen actieplan door Partijen waarbinnen specifieke initiatieven of projecten kunnen worden uitgevoerd, kan een nieuwe impuls geven aan verduurzaming van onderwijsgebouwen. Hierbij wordt in eerste instantie gebruik gemaakt van de kennis en ervaringen die is opgedaan in reeds uitgevoerde projecten en onderzoeken en de hulpmiddelen die hiervoor zijn ontwikkeld, zoals het Kwaliteitskader basisonderwijs in relatie tot het duurzaamheidsvraagstuk, de resultaten van het voormalige programma Frisse scholen en het programma Naar Energieneutrale Scholen en Kantoren (NESK). De in deze Green Deal vastgelegde afspraken over samenwerking richten zich op het creëren van kansen, het gezamenlijk wegnemen van belemmeringen en het ontwikkelen van een navolgbare aanpak om de opschaling te bereiken. Daaraan zullen Partijen op verschillende wijzen bijdragen, naar gelang hun verantwoordelijkheden en mogelijkheden. Marktpartijen zullen actief worden betrokken en afhankelijk van de kwaliteitsambitie van de schoolbesturen en de gemeenten een rol spelen in het ontwikkelen van een integrale aanpak of verduurzamingsconcepten.
10. Het potentieel van schoolgebouwen betreft zo'n 18 miljoen m² bruto vloeroppervlak. De gemiddelde leeftijd van schoolgebouwen loopt gestaag op. Basisscholen zijn anno 2014 gemiddeld 42 jaar oud.

De verdeling van de circa 7500 schoolgebouwen in het primair onderwijs over de leeftijdscategorieën is als volgt:

Tot 1940	9 %
1940 – 1960	11 %
1960 – 1980	38 %
1980 – 2000	24 %
2000 = tot nu	18 %

In het voortgezet onderwijs zijn relatief weinig scholen in de jaren '70 gebouwd. Gemiddeld genomen zijn middelbare scholen 38 jaar oud, waarbij de gebouwen van havo/vwo scholen gemiddeld wat ouder zijn dan van andere type middelbare scholen².

Bij een omvangrijk deel van de schoolgebouwen valt veel te verbeteren waar het gaat om de kwaliteit van het binnenmilieu en het beperken van het energiegebruik. Uit een rapport van het Economisch Instituut van de Bouw 'Bouwen voor het onderwijs' blijkt dat slechts ca. 4% van de onderwijshuisvesting beschikt over een energielabel, waarvan 75% van de onderwijshuisvesting een label C heeft of lager. 25% van de onderwijsgebouwen met een energielabel, heeft label G.

² Bouwen voor het onderwijs, Economisch Instituut voor de Bouw, augustus 2013

Komen het volgende overeen:

1. Doel

Artikel 1

Doel van de Green Deal Verduurzaming Scholen

Partijen willen met deze Green Deal een extra impuls geven aan de versnelde realisatie van een gezonde leer- en werkomgeving voor leerlingen en medewerkers in een duurzaam en betaalbaar onderwijsgebouw. Zoals geformuleerd in de eerste specifieke overweging willen Partijen dit doel realiseren door het ontwikkelen van navolgbare verduurzamingsconcepten en samenwerkingsverbanden die passen bij het kosteneffectief verbeteren en duurzaam renoveren en exploiteren van primair en voortgezet onderwijsgebouwen in aansluiting op de behoefte en wensen van leerlingen, medewerkers en schoolbesturen als gebruikers en eigenaren van de onderwijsgebouwen. Daarvoor is het nodig dat:

1. de rol van eigenaren en gebruikers van onderwijsgebouwen als opdrachtgever verder professionaliseert;
2. kennis over verduurzaming van onderwijsgebouwen in een bruikbare vorm beschikbaar komt;
3. schoolbesturen gestimuleerd worden om die kennis toe te passen;
4. instrumenten beschikbaar komen die schoolbesturen en gemeenten in staat stellen hun opdrachtgeversrol op adequate wijze in te vullen;
5. vraag en aanbod optimaal verbonden worden, zodat integrale oplossingen beschikbaar komen die passen bij de context en opgave van schoolbesturen en gemeenten;
6. uit eerdere initiatieven lering wordt getrokken en uit deze Green Deal-voorbeeldprojecten en andere goede voorbeeldprojecten oplossingen voor knelpunten, nieuwe kennis en ervaringen worden gedestilleerd;
7. navolgbare en/of opschaalbare aanpakken beschikbaar komen.

Artikel 2

Beoogde resultaten van de Green Deal Verduurzaming Scholen

De samenwerking tussen Partijen in deze Green Deal moet de volgende concrete resultaten opleveren:

1. Inzicht in succesvolle bestaande initiatieven en welke leerpunten hiervan opschaalbaar en repeteerbaar zijn.
2. Op basis van eerdere ervaringen de ontwikkeling en toepassing van een navolgbare aanpak aan de hand van nog te starten en reeds opgeleverde projecten en daar opgehaalde knelpunten. Deze aanpakken dienen aan te sluiten bij de wensen en behoeften van schoolbesturen.
3. Een toegankelijk overzicht van de best practices op basis van het kwaliteitskader huisvesting-basisonderwijs (dat kwaliteitscriteria heeft gedefinieerd als houvast voor lokaal overleg tussen gemeente en schoolbesturen) voor de aanpak van opschaling, om zoveel mogelijk kennis en leerervaringen breed beschikbaar te stellen.
4. Een Begeleidingsgroep als ondersteuning van kennisuitwisseling en het delen van ervaringen.

5. Instrumenten die objectieve informatie opleveren ten behoeve van opdrachtgevers (schoolbesturen en gemeenten) waarmee zij kansrijke projecten en processen kunnen organiseren die leiden tot gewenste oplossingen. Hierbij wordt gedacht aan instrumenten die zich richten op integrale ontwerpprocessen, visie op de opgave, goede uitvraag, procesbegeleiding bij de uitvoering, lange termijn contracten, etc.

2. Inzet en acties

Artikel 3

Inzet en acties van Partijen gezamenlijk

Partijen zetten zich de komende 3 jaar in om een extra impuls te geven aan de realisatie van gezonde, duurzame en betaalbare onderwijsgebouwen door kennis en ervaringen uit de voorbeeldprojecten te verspreiden en op te schalen afhankelijk van de kwaliteitsambitie en mogelijkheden van de schoolbesturen. In aanvulling hierop zetten Partijen zich in om belemmeringen die in de voorbeeldprojecten en andere ervaringen met duurzaamheidsinitiatieven uit de sectoren naar voren komen weg te nemen en gezamenlijk naar de gewenste oplossingen te zoeken.

Artikel 4

Opstellen van een plan van aanpak Verduurzaming Scholen

1. De VNG zal samen met de PO-Raad en de VO-raad, Klimaatverbond en Ruimte-OK in het najaar van 2014 een plan van aanpak opstellen en in detail uitwerken.
2. Het plan van aanpak bestaat in elk geval uit de volgende onderdelen:
 - a. het inventariseren van initiatieven op het gebied van verduurzaming onderwijsgebouwen in Nederland, die bij deze Green Deal willen aansluiten;
 - b. het onderzoeken of het ontwikkelen van kwaliteitskaders huisvesting VO en (V)SO meegenomen kan worden in het traject van deze Green Deal;
 - c. een consultatieronde bij schoolbesturen uit het primair en voortgezet onderwijs en gemeenten om draagvlak voor verduurzaming van schoolgebouwen te vergroten om na te gaan wat hun wensen en behoeften zijn en om knelpunten op te halen bij duurzaamheidsinitiatieven die schoolbesturen en gemeenten ondernemen;
 - d. het ontwikkelen van een aanpak voor de eventuele ondersteuning/begeleiding en uitvoering van de concrete projecten, waar het project ook een meerwaarde kan hebben voor andere scholen, vanuit opschalingsperspectief. Het formuleren van randvoorwaarden voor 'navolgbare' voorbeelden vormt hiervan een belangrijk onderdeel;
 - e. het voor gebruikers toegankelijk maken van bestaande kennis en kennisstructuren gericht op het verduurzamen van scholen en het uitdragen van deze kennis en ervaringen en zo nodig het ontwikkelen van nieuwe instrumenten waarbij we uitgaan van zoveel mogelijk bestaande structuren;
 - f. netwerkvorming en het stimuleren van samenwerkingsmogelijkheden voor het actief uitwisselen van kennis en ervaringen tussen schoolbesturen;

- g. een beschrijving van de uitvoeringsorganisatie van deze Green Deal;
- h. een globale begroting op basis van de uit te voeren activiteiten.

Artikel 5 Inzet en acties VNG

1. De VNG zal samen met de PO-Raad en de VO-raad, Klimaatverbond en Ruimte-OK een plan van aanpak opstellen en in detail uitwerken (zie artikel 4, eerste lid).
2. De VNG zet zich in om het kennisniveau en opdrachtgeverschap van hun leden rond duurzaamheid in de onderwijshuisvesting te verbeteren en inzicht te geven in het aanbod in de markt.
3. De VNG zal gemeenten stimuleren om het toezicht op de Wet milieubeheer te intensiveren waar het gaat om onderwijsgebouwen.
4. De VNG zal samen met Partijen navolgbare projecten identificeren waar verduurzamings- en verbeterconcepten een meerwaarde kunnen bieden voor gemeenten en schoolbesturen.
5. De VNG zal gemeenten stimuleren om deel te nemen en bij te dragen aan de uitwerking van deze Green Deal en voorbeeldprojecten.
6. De VNG zal gemeenten faciliteren bij het verduurzamen van onderwijsgebouwen, afhankelijk van wensen en behoefte van gemeenten. Hierbij wordt gedacht aan het organiseren van leerkringen/masterclasses/expertmeetings op diverse onderwerpen zoals Green Lease, Energie Prestatie Keuring (EPK), Duurzaam Meerjaren Onderhouds Plan (DMOP) etc. De VNG zal gemeenten stimuleren om het verduurzamen van onderwijsgebouwen samen op te pakken met schoolbesturen en over de grenzen van de eigen gemeente heen te kijken in gezamenlijkheid met andere gemeenten regionale onderwijshuisvestingsvraagstukken op te pakken.

Artikel 6 Inzet en acties PO-Raad en VO-raad

1. De PO-Raad en de VO-raad zullen samen met de VNG, Klimaatverbond en Ruimte-OK een plan van aanpak opstellen en in detail uitwerken (zie artikel 4, eerste lid).
2. De PO-Raad en de VO-raad zijn bereid om samen met gemeenten/VNG de duurzaamheidsonderwerpen uit het "kwaliteitskader onderwijshuisvesting basisonderwijs" te hanteren als leidraad binnen de bestaande mogelijkheden en middelen.
3. De PO-Raad is bereid zijn kennisgroep huisvesting (ca 60 leden) en de VO-raad is bereid zijn werkgroep bedrijfsvoering in te zetten om knelpunten uit de praktijk op te halen, vraagsturing van o.a. de voorbeeldprojecten te borgen, en initiatieven op het gebied van duurzaamheid van onderwijshuisvesting te bevorderen.
4. De PO-Raad en de VO-raad zetten zich in om het kennisniveau en opdrachtgeverschap van hun leden rond duurzaamheid in de onderwijshuisvesting te verbeteren en inzicht te geven in het aanbod in de markt.
5. De PO-Raad en de VO-raad dragen opgedane kennis uit kansrijke voorbeeldprojecten (zowel nieuwe als bewezen projecten) uit.

6. De PO-Raad en de VO-raad spannen zich in om naar schoolbesturen uit te dragen dat de koppeling van initiatieven rond verduurzaming van onderwijshuisvesting aan het educatieve leerproces van de leerlingen over het thema duurzaamheid meerwaarde oplevert en hiervoor diverse lespakketten beschikbaar zijn.
7. De PO-Raad en VO-raad zetten zich in om schoolbesturen te stimuleren het energieverbruik van hun schoolgebouwen in beeld te hebben, bijvoorbeeld door onderwijsgebouwen die nog niet over een energielabel beschikken, in het kader van deze Green Deal van een energielabel te voorzien.

Artikel 7 Inzet en acties Klimaatverbond

1. Klimaatverbond zal samen met VNG, PO-Raad en VO-raad een plan van aanpak opstellen en in detail uitwerken (zie artikel 4, eerste lid).
2. Klimaatverbond stimuleert haar achterban om deel te nemen aan de uitwerking van deze Green Deal en in dat kader aansprekende projecten aan te dragen.
3. Klimaatverbond brengt de ervaringen met het project Benchmark Verduurzaming Scholen dat het heeft uitgevoerd in om te gebruiken bij de uitvoering van deze Green Deal.
4. Klimaatverbond brengt de kennis die is opgedaan bij de uitvoering van het Action Research als input voor het plan van aanpak.
5. Klimaatverbond zal in zijn communicatietrajecten en educatieve projecten het thema Verduurzaming Scholen en deze Green Deal expliciet opnemen.
6. Klimaatverbond zal zijn partners, zoals bijvoorbeeld de Provincies, de Unie van Waterschappen en andere belanghebbenden uitnodigen deze Green Deal te steunen en waar mogelijk ook bij te dragen door onder meer het aanbieden van educatieve programma's.
7. Klimaatverbond zal actief haar achterban benaderen om geslaagde verduurzaamde voorbeeldprojecten tentoon te stellen.

Artikel 8 Inzet en acties Ruimte-OK

1. Ruimte-OK zal samen met het Klimaatverbond, de PO-Raad, VO-raad en de VNG een plan van aanpak opstellen en in detail verder uitwerken (zie artikel 4, eerste lid).
2. Ruimte-OK brengt de inhoudelijke kennis, netwerk en ervaring zoals opgedaan met de activiteiten van het kenniscentrum in om te gebruiken bij de gewenste vraaggestuurde uitvoering van deze Green Deal.
3. Ruimte-OK zal de ondersteuningsstructuur en communicatiekanalen (nieuwsbrieven, website, helpdesk, kennisbank) van het kenniscentrum benutten voor de landelijke verspreiding en bundeling van informatie zoals wordt opgedaan tijdens de uitvoering van deze Green Deal.
4. Ruimte-OK zal kennis inbrengen van de wijze waarop eerdere hulpmiddelen (scholenbouwwaai, kwaliteitskader, rekenmodellen) tot stand zijn gekomen zodat voor de ontwikkeling van hulpmiddelen niet opnieuw het wiel hoeft te worden uitgevonden.

5. Ruimte-OK zal (na toekenning van de hiervoor benodigde middelen conform artikel 13 en in afstemming met de PO-Raad, de VO-raad en de VNG) een coördinerende rol vervullen en de benodigde capaciteit leveren voor het op te stellen plan van aanpak en de benodigde consultatieronde onder de schoolbesturen en gemeenten en waar gewenst organisaties in de kinderopvang.
6. Ruimte-OK zal de trekker(s) van deze Green Deal zoals aangewezen door de VNG, PO-Raad en VO-raad (met inhoudelijke capaciteit) ondersteunen bij de uitvoering van hun rol.
7. Ruimte-OK zal bekijken welke mogelijkheden er zijn om activiteiten aan te laten sluiten bij het huidige voorlichtingstraject vanuit OCW rondom de overheveling van het buitenonderhoud.

Artikel 9

Inzet en acties OCW

1. OCW spant zich in om basisgegevens over de onderwijshuisvesting (zoals gegevens met betrekking tot het energieverbruik) in kaart te brengen en te ontsluiten voor belanghebbende organisaties. Deze monitor "Ontwikkeling van (de kwaliteit van) de huisvesting" verschijnt periodiek, gelijktijdig met de evaluatie van de materiële instandhouding. De monitor zorgt voor transparantie over de staat van schoolgebouwen, hetgeen leidt tot prikkels tot verbetering van de huisvesting.
2. In overleg met de PO-Raad, VO-raad en de VNG spant OCW zich in om bij de scholenbouw kwaliteit van de onderwijshuisvesting als uitgangspunt te nemen.
3. OCW is, naar aanleiding van de wetswijziging die per 1 januari 2015 wordt doorgevoerd, bereid de mogelijkheden te onderzoeken om schoolbesturen (beperkt) de ruimte te geven om middelen in te zetten voor (vervangende) nieuwbouw. Schoolbesturen in het primair onderwijs mogen dat nu niet aangezien dit een verantwoordelijkheid is van de gemeente. Voorwaarde daarbij is dat de PO-Raad en de VNG tot afspraken kunnen komen over welke investeringen resulteren in terugverdieneffecten voor schoolbesturen.

Artikel 10

Inzet en acties I&M

1. I&M faciliteert de voorbeeldfunctie van een school en de betrokkenheid van ouders en leerlingen door een duurzaamheidstop te organiseren voor scholen in 2015.
2. I&M wil zich inzetten om eventuele belemmeringen voor voorbeeldprojecten weg te nemen, bijvoorbeeld als het gaat om regelgeving in het kader van de Wet milieubeheer.
3. I&M ondersteunt de schoolbesturen met informatie als het gaat om het voldoen aan de Wet milieubeheer en ondersteunt de gemeenten bij de handhaving van de Wet milieubeheer
4. I&M faciliteert de uitvoering van de Green Deal door de kennis en de ervaring zoals die thans beschikbaar is bij PPSsupport in te zetten. Het gaat om kennis van en ervaring met publiek private samenwerking (PPS) en ESCo's ten behoeve van projecten en programma's waar de levensduurbenadering, ketenintegratie en risicoverdeling in de aanbesteding centraal staan.

Artikel 11 Inzet en acties EZ

1. EZ deelt informatie over financiële ondersteuning en stimulering van lokale duurzame energie.
2. EZ deelt en coördineert – via het kennisprogramma Duurzaam Door – specifieke educatieve kennis en informatie die het onderwijs helpen bij een concrete educatieve invulling van het thema “Energie op school”.

Artikel 12 Inzet en acties BZK

1. BZK faciliteert het uitvoeren van deze Green Deal door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) in opdracht van BZK een secretariaatsfunctie te laten vervullen en een projectleider ter beschikking te stellen aan de VNG voor het verduurzamen van onderwijsgebouwen in het kader van het Energieakkoord.
2. BZK stelt informatie over best practices beschikbaar, bijvoorbeeld in het kader van het programma Naar energieneutrale scholen en kantoren (NESK) en het programma Frisse Scholen, zoals het rapport ‘Praktijkvoorbeelden Financiering verfrissen van scholen’.
3. BZK stelt kennis bij RVO inzake ESCO’s ter beschikking en zet zich in om eventuele knelpunten die schoolbesturen ervaren bij het gebruik maken van ESCO’s op te lossen.
4. BZK stelt instrumenten beschikbaar voor bestaande scholen, renovatie en nieuwbouw en duurzame meerjaren onderhoudsplannen voor schoolbesturen en gemeenten en voor de herziening van het Programma van Eisen Frisse Scholen zoekt zij een koppeling met het “kwaliteitskader onderwijshuisvesting basisonderwijs”.
5. BZK bevordert de voortgang en kennisdeling binnen deze Green Deal. BZK zet zich in om samen met Partijen de aanbiedende organisaties vraaggericht te laten opereren en integrale duurzaamheidsoplossingen aan te laten bieden, op basis van prestatieafspraken.

Artikel 13 Inzet en acties Rijksoverheid

1. De Rijksoverheid is bereid een financiële bijdrage beschikbaar te stellen voor de uitwerking en uitvoering van het plan van aanpak, zover dit in overeenstemming is met de toepasselijke staatssteunregels. Daartoe zullen Ruimte-OK en het Klimaatverbond gezamenlijk in afstemming met PO-Raad, VO-raad en VNG een subsidieaanvraag indienen bij één van de Partijen van de Rijksoverheid, vergezeld van een projectplan (inclusief begroting). Dit zodat de benodigde capaciteit kan worden vrijgemaakt voor het op te stellen en uitvoeren van een plan van aanpak met daarin de onderdelen/activiteiten/resultaten zoals beschreven onder artikel 4. Aan deze bereidheid om financiële bijdrage ter beschikking te stellen kunnen geen rechten worden ontleend. Hiervoor moet apart een aanvraag voor worden ingediend.
2. Tevens is de Rijksoverheid bereid om eventuele belemmeringen in wetgeving op te sporen en voorstellen te doen om deze belemmeringen waar mogelijk weg te nemen.

3. Slotbepalingen

Artikel 14 Uitvoering in overeenstemming met het Unierecht

De afspraken van deze Green Deal zullen in overeenstemming met het recht van de Europese Unie worden uitgevoerd in het bijzonder voor zover de afspraken vallen onder de werking van de Europese regels met betrekking tot aanbesteding, mededinging, staatssteun en technisch normen en voorschriften.

Artikel 15 Wijzigingen

1. Elke Partij kan de andere Partijen schriftelijk verzoeken deze Green Deal te wijzigen. De wijziging behoeft de schriftelijke instemming van alle Partijen.
2. Partijen treden in overleg binnen zes weken nadat een Partij de wens daartoe aan de andere Partijen schriftelijk heeft medegedeeld.
3. De wijziging en de verklaringen tot instemming worden in afschrift als bijlagen aan deze Green Deal gehecht.

Artikel 16 Begeleidingsgroep

Binnen 2 maanden na ondertekening van deze Green Deal wordt door Partijen een Begeleidingsgroep samengesteld die wordt belast met de monitoring van de voortgang van deze Green Deal. Tenminste zullen de vertegenwoordigers van het rijk en tekenende belangenorganisaties PO-Raad, VO-raad en VNG deelnemen aan deze begeleidingsgroep.

Artikel 17 Evaluatie

1. Partijen zullen de uitvoering en werking van deze Green Deal voor 1 augustus 2017 evalueren.
2. De evaluatie zal in opdracht van de Begeleidingsgroep worden verricht door een nader te bepalen organisatie en daarvan zal een verslag worden opgemaakt.

Artikel 18 Toetreding van nieuwe partijen

1. Er kunnen nieuwe partijen toetreden tot deze Green Deal.
2. Een nieuwe partij maakt haar verzoek tot toetreding schriftelijk bekend aan de voorzitter van de Begeleidingsgroep. Zodra alle Partijen schriftelijk hebben ingestemd met het verzoek tot toetreding, ontvangt de toetredende partij de status van Partij van deze Green Deal en gelden voor die Partij de voor haar uit deze Green Deal voortvloeiende rechten en verplichtingen.
3. Het verzoek tot toetreding en de verklaring tot instemming worden als bijlage aan deze Green Deal gehecht.

Artikel 19 Citeertitel

Deze Green Deal wordt aangehaald als: Green Deal Verduurzaming Scholen.

Artikel 20 Opzegging

Elke Partij kan deze Green Deal (te allen tijde) met inachtneming van een opzegtermijn van twee maanden schriftelijk opzeggen.

Artikel 21 *Nakoming*

Partijen komen overeen dat de nakoming van de afspraken van deze Green Deal niet in rechte afdwingbaar is.

Artikel 22 *Inwerkingtreding*

1. Deze Green Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening door alle Partijen en loopt tot en met 1 augustus 2017. De monitoring van deze Green Deal wordt voortgezet tot 1 augustus 2019 met de oplevering van een evaluatierapport. De monitoring zal worden uitgevoerd in opdracht van de Begeleidingsgroep door een nader te bepalen organisatie.
2. Partijen nemen de uitvoering van alle in deze Green Deal genoemde afspraken zo snel mogelijk ter hand.

Artikel 23 *Openbaarmaking*

Deze Green Deal zal samen met andere afgesloten Green Deals openbaar worden gemaakt, onder andere in de Staatscourant, waardoor anderen kennis kunnen nemen van de gesloten Green Deals, zodat navolging hiervan kan worden bevorderd.

Aldus overeengekomen en ondertekend te Amersfoort, november 2014.

Minister van Economische Zaken,
H.G.J. Kamp

Minister voor Wonen en Rijksdienst,
S.A. Blok

Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu,
W.J. Mansveld

Staatssecretaris voor Onderwijs,
S. Dekker

Voorzitter commissie Milieu, Energie en Mobiliteit van de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten,
O. Prinsen

Voorzitter PO-Raad,
R. den Besten

Voorzitter VO-raad,
H.A.J. Asseldonk

Voorzitter Klimaatverbond Nederland,
S.M. Brandligt

Directeur-bestuurder Kenniscentrum Ruimte voor onderwijs en kinderopvang,
J.C.M. Ringens

Bijlage Rol en positie medeondertekenende Partijen Green Deal

1. De PO-Raad is de sectororganisatie voor het primair onderwijs (po). De vereniging behartigt de gemeenschappelijke belangen van de schoolbesturen in het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs. PO-Raad vertegenwoordigt 76% van schoolbesturen in het primair onderwijs en daarmee 92% van de scholen en 92% van de leerlingen. De VO-raad is de sectororganisatie voor het voortgezet onderwijs (vo). De vereniging behartigt de gemeenschappelijke belangen van de schoolbesturen van vmbo, havo, vwo en praktijkonderwijs. De VO-raad vertegenwoordigt meer dan 95% van de VO-besturen. Zowel het bestuur van de PO-Raad als het bestuur van de VO-raad laat zich rond huisvesting adviseren door de achterban. De PO-Raad zet daarvoor haar kenniskring huisvesting in (ca. 60 leden), de VO-raad haar werkgroep bedrijfsvoering (15 leden).
2. Stichting Ruimte voor Onderwijs en Kinderopvang (Ruimte-OK) is een gezamenlijk initiatief van de PO-Raad, de VO-raad, de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Waarborgfonds Kinderopvang. Het is een landelijk kenniscentrum op het gebied van huisvesting voor onderwijs en kinderopvang. Ruimte-OK is een uitvoerende organisatie die bijdraagt aan de uitwerking van de Green Deal tot een concreet plan van aanpak, onder regie van de sectorraden.
3. Klimaatverbond Nederland is een vereniging voor decentrale overheden die zich inzet om het thema Klimaat en Energie hoog op de bestuurlijke agenda te houden. Klimaatverbond heeft bovendien als doel partijen lokaal en regionaal te verbinden rond inhoudelijke duurzaamheidsthema's. Hierbij staat voor het Klimaatverbond het gemeenschappelijk belang voorop. Verder verzorgt het Klimaatverbond diverse campagnes en educatieve projecten voor scholen. Klimaatverbond heeft een breed netwerk bij zowel overheden als maatschappelijke organisaties. Het Klimaatverbond is mede-ondertekenaar van het Energieakkoord en is ook betrokken bij de uitwerking ervan.
4. Vereniging voor Nederlandse Gemeenten (VNG) vertegenwoordigt alle gemeenten in Nederland en heeft Klimaat en Energie hoog op haar agenda staan. Zij is mede-ondertekenaar van het Energieakkoord en heeft energie dit jaar als prioriteit benoemd. Daartoe is een ondersteuningsprogramma ingericht om gemeenten te helpen met hun energie-ambities te halen. Dit 'Strategisch Programma Energie' zal een brede strategische agenda op het onderwerp vormgeven en daarbinnen de gemeenten ondersteunen bij het behalen van de doelstellingen uit het Nationale Energieakkoord middels concrete lokale en regionale aanpakken. Dit gebeurt samen met partnerorganisaties en in samenwerking met anderen om zo elkaar te versterken en gebruik te maken van bestaande kennis en expertise. De VNG is zich ervan bewust dat de gemeenten, net als de VNG, dit in partnerschap met onder andere ondernemers en maatschappelijke organisaties oppakken en onderdeel uitmaken van de 'energieke samenleving'. Deze Green Deal is daar een exponent van waarin samen aan een opgave gewerkt wordt.